

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» (حجرات، ۱۳). شناخت آداب و رسوم فرهنگی و دینی اقوام ایرانی به این خاطر مهم است که موجب شناخت بیشتر و بهتر همدیگر شده و زمینه اتحاد و همبستگی بین اقوام ایرانی را به وجود می‌آورد. علاوه بر اینکه به جای پرداختن به فرهنگ وارداتی غربی و ارزش های آن، با معرفی آداب و رسوم اقوام و تکیه بر آن، که اصالت ایرانی و اسلامی و ارزش های آن را می‌رساند، خود می‌تواند به نوعی مقابله با تهاجم فرهنگی باشد. توجه به فرهنگ اقوام ایرانی و شناخت آداب و رسوم آنها زمینه اتحاد و همبستگی بین اقوام ایرانی اعم از کرد، بلوچ، فارس، عرب، ترک، لر، گیلکی و قشقایی را به وجود می‌آورد.

ترکمان با تلفظ ضمه، قومی از ترکها می‌باشد که به خاطر این که در یک ماه ۲۰۰ هزار نفر از آنها به دین اسلام گرویدند. بدین جهت ترک ایمان نامیده‌اند و بعداً به خاطر استعمال کثیر به لفظ ترکمان تخفیف یافته است (فیروزآبادی، ۱۴۲۶ق، ج ۱، ص ۱۰۸۲). آیین‌ها تجسم اندیشه و باورهای یک قوم هستند که در قالب اعمال و رفتارهای مشخصی ظهور بروز می‌یابند. اجرای آیین ها وسیله‌ای برای انتقال دانش و سنت ها و عامل ایجاد ارتباط با سایر انسان ها است. ایران به عنوان بخش مهمی از تمدن بشری سرشار از آیین ها است. این آیین ها کارکردهای بسیاری دارند. یک سری آیین ها با مذهب و دین گره خورده‌اند و در جهان هم این گونه است.

از ویژگی های کشور پهناور، متمدن و کهن ایران، برخورداری از تنوع قومی است. اقوامی همچون کرد، بلوچ، فارس، عرب، ترک، ترکمن، لر، گیلکی، قشقایی و ... که هر یک دارای آداب و آیینهای ارزشمند و پر جاذبه‌ای بوده و غنای فرهنگ ملی را موجب شده‌اند. شناخت آداب و رسوم اقوام ایرانی در شرایط فعلی که دشمن به ارزش های ملی و مذهبی تهاجم آورده و بنا دارد با تکنولوژی و ابزار رسانه نسل جوان را از هویت ملی دور نماید، بسیار حائز اهمیت است. این مقاله در پی بررسی و تبیین آداب و رسوم دینی و مذهبی یکی از اقوام مسلمان ایرانی به نام ترکمن ها است. ترکمن ها غالباً در استان گلستان سکونت داشته و تقریباً ۳۳ درصد جمعیت استان را تشکیل می‌دهند. آنان پیرو مذهب حنفی هستند و در مناسبت های مذهبی همچون اعیاد فطر و قربان یا ماه مبارک رمضان و ... برنامه‌های خاصی را با آداب و رسوم مخصوص به خود برگزار می‌کنند، که بسیار معنوی و جذاب است.

عصام الدین گوگلان
مدرس حوزه علمیه اهل سنت ربانیه چنارلی

موقعیت جغرافیایی سکونت ترکمن‌ها

ترکمن‌ها در منطقه ترکمن صحرا ساکن هستند که در شمال شرقی ایران است و شامل شهرهای گنبد کاووس، بندر ترکمن، آق‌قلا، مراوه‌تپه، کلاله، سیمین‌شهر، گمش‌تپه، نگین‌شهر، انبار آلوم و داشلی برون می‌باشد. اکثریت جمعیت ترکمن صحرا را ترکمن‌ها تشکیل می‌دهند که مردمانی ترک زبان و مسلمان (اهل سنت حنفی) می‌باشند.

از لحاظ موقعیت جغرافیایی این منطقه از مغرب به دریای خزر و از شمال به جمهوری ترکمنستان محدود می‌شود که با طول ۴۰۰ کیلومتر از غرب به شرق گسترده است و از مشرق به خراسان و منطقه نیمه‌خشک بجنورد و دره‌گز و از جنوب به کوهپایه‌های جنگلی البرز شمالی محدود است. شیب زمین از جنوب به شمال و از شرق به غرب در امتداد شبکه آبها و رودهایی که به دریای خزر می‌ریزد، کاهش می‌یابد (گلی، ۱۳۶۶ش، ص ۲۶۹).

*در میان ترکمن‌ها، جشن‌ها اکثراً جنبه مذهبی دارند و به آنها بایرام گفته می‌شود، مانند (قربان بایرام) عید قربان، (اراز بایرام) عید فطر و نیز آخرین چهارشنبه ماه صفر یا چهارشنبه سیاه که در پایان ماهی که در آن بلا زیاد است مراسمی برپا می‌کنند. همچنین جشن رمضان به مناسبت نیمه رمضان و جشن نیمه ماه شعبان و آق‌قویین. از اعیاد دیگر می‌توان به مولودی و مراسم طلب باران اشاره کرد (ابن بطوطه، بی‌تا، ج ۱، ص ۲۴۰). در اینجا به تبیین شیوه برگزاری مهم‌ترین آیین

ها و برنامه‌های مذهبی ترکمن‌ها می‌پردازیم. می‌گیرند.

عید قربان یا قربان بایرام این عید، عیدی بزرگ برای مسلمانان است. در این عید، ترکمن‌ها خانه‌های خود را آراسته و تزیین می‌نمایند. بهترین لباس‌های خود را پوشیده و شیرینی‌های گوناگون را فراهم می‌نمایند و چشم به راه میهمان می‌نشینند. این رسم، به مانند عید نوروز باستانی ایرانیان است. در گذشته، ترکمن‌ها خوراک‌های گوناگونی را از گوشت پخته و آنها را برای همسایگان‌شان می‌فرستادند و سال خوب و پربرکتی برای آنان آرزو می‌کردند. همچنین در عید قربان پسران و دختران بیشتر از معمول به بازی می‌پردازند. از جمله اینکه تعدادی پسر و دختر در جایی گرد هم می‌آیند و با چند چوب و ریسمن، تابی را که در اصطلاح محلی به آن سنجق می‌گویند، درست کرده و تاب می‌خورند و به دید و بازدید یکدیگر می‌روند. مردم توانگر فارس‌زبان استان گلستان هم قربانی کرده و این روز را جشن

روز عید قربان هر خانواده در حدی که شرع

در روز عید پس از خواندن نماز عید فطر با پوشیدن لباس های نو و تمیز به دید و بازدید می پردازند و به هم تبریک می گویند. این عید نیز با خیرات و میرات همراه است.

در ماه رمضان دو شب را جشن می گیرند که یکی شب «یا رمضان»؛ یعنی شب چهاردهم ماه رمضان است. بعد از نماز مغرب یک روحانی به همراه عده ای که به خاطر صواب او را دنبال می کنند به در خانه یکایک اهالی رفته و با خواندن اشعاری به مردم قوت قلب می دهند که نیمی از ماه رمضان گذشته و چیزی از ماه رمضان باقی نمانده است. صاحبان منازل به آنها پول یا جنسی می دهند که بعد از جمع آوری میان روحانی و آن عده تقسیم می شود. شب دیگر شب قدر یا شب ۲۷ ماه رمضان است که تا سحر به شب نشینی و دعا خواندن و خوردن شیرینی و تنقلات مشغول می شوند.

ترکمنها در روز عید فطر (اول ماه شوال) مثل همه مسلمانان روزه گرفتن را حرام می دانند. در این روز مردان در هر گروه سنی که نماز بر آنها واجب شده است به عیدگاه می روند و

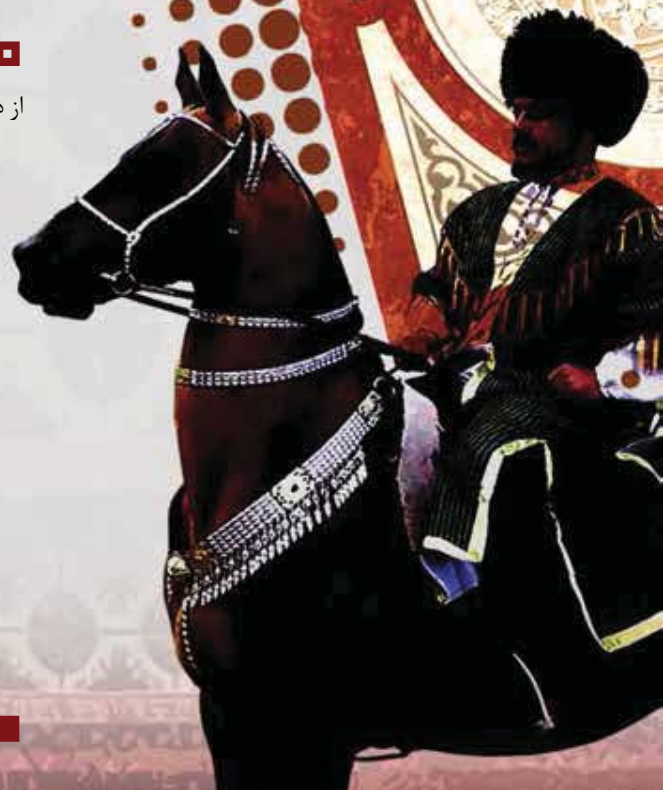
هستند. مردان برای نماز جماعت به مسجد رفته و نماز عید قربان می خوانند و پس از آن در موقع ذبح، چاله ای در زمین حفر می کنند و وسط آن قدری برآمدگی خاک را باقی می گذارند. روی آن مقداری خاکستر نمک و گندم (آرد) می گذارند. وقتی خون قربانی در چاله ریخت آن را با مواد فوق مخلوط کرده برای تبرک بر پیشانی می مالند. البته این کار امروزه توسط روحانیان منع شده است.

همچنین در روزهای عید بر سینه تپه ها بر میدانچه ها و ایوان خانه ها تاب «سالانچق» برپا می دارند و دختران، پسران، زنان، مردان و کودکان به تاب بازی مشغول می شوند؛ زیرا چنین باور دارند که بار گناه بر شانه های انسان است و با تاب خوردن (که کنایه ای از صعود است)، گناه از شانه ها فرو می ریزد و می گویند در قدیم که دل سیاهی نبود باهم تاب می خوردند و این روز، روز آشنایی جوانان با یکدیگر بود (همان).

■ رمضان و آراز بایرام

از دیگر اعیاد مذهبی ترکمن عید فطر است.

معین کرده است، گوسفند یا بز یا گاوی را ذبح می کنند. چنانچه کسی یک اسب و یک جفت گاو برای شخم زدن داشته باشد (امروزه موتورسیکلت به جای اسب و تراکتور به جای دو گاو کاری حساب می شود)، قربانی بر او واجب است. صبح عید همگی تا هنگام قربانی کردن و باز کردن دهان با گوشت قربانی روزه

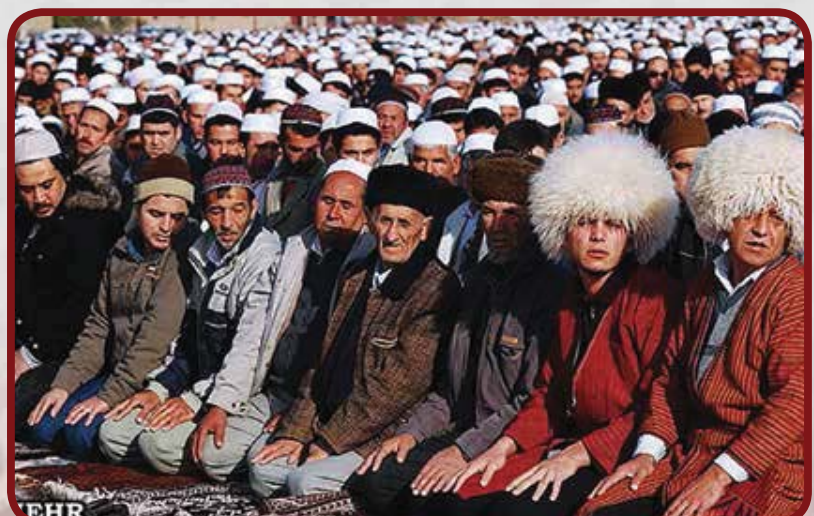
در صفوف فشرده و منظم به سخنان و پند و اندرزهای واعظان گوش می‌دهند. سپس به امامت امام جمعه شهر دو رکعت نماز عید فطر را می‌خوانند و بعد از نماز بلافاصله به دید و بازدید اقوام و خویشاوندان و دوستان رفته و عید را تبریک می‌گویند. همچنین جهت زیارت و دعا برای گذشتگان و از دست‌رفتگان خود به قبرستان محل می‌روند و معمولاً خانواده نیز سفره‌های رنگینی را پهن می‌کنند تا از میهمانان عزیز پذیرایی کامل صورت پذیرد. اکثر خانواده‌ها مراسم صدقه دارند و امام جماعت مسجد محل و همسایگان و سایر میهمانان را جهت پذیرایی و صرف ناهار دعوت می‌نمایند.

زنان ترکمن یک روز قبل از عید فطر را روز قوقن می‌نامند و در این روز نانهای روغنی (چافاتی) را با کمک افراد خانواده می‌پزند و آن را بین همسایگان تقسیم می‌کنند.

در ایام رمضان در بین ترکمن‌ها رسم است که حتی‌الامکان نماز خود را در مساجد محل برگزار نمایند؛ چون اجر و ثواب نماز جماعت

در آن ماه به مراتب بیشتر از سایر ماهها است. آنچه که در این ایام در بین ترکمنها بیشتر چشمگیر است، حضور گسترده نوجوانان و جوانانی است که با ندای اولین بانگ اذان با کلاههای سفید در صحن نماز حضور می‌یابند. از جلوه‌های دیگر این ماه در زمان افطاری است. البته در بین ترکمنها رسم است که هر روز چند خانواده برای افطاری، صدقه‌های خود را که بیشتر غذای آبکی و خرما است، به مساجد می‌آورند و پس از اذان مغرب تناول می‌کنند. در ضمن در زمانی که صدقه‌های آورده شود، پس از غروب آفتاب مؤذن از بلندگو قبل از اقامه نماز، کلمه «آغذ آچلی» یعنی زمان افطاری است را می‌گوید و پس از تناول صدقه اذان گفته و نماز را بجا می‌آورند.

کلاس‌های قرائت قرآن، احکام و شرعیات در این ماه پس از نماز عصر توسط ائمه جماعات برگزار می‌شود و در فواصل این ایام اکثر جوانان قرآن را فرا می‌گیرند، حتی پیرمردان نیز در این کلاس‌ها شرکت می‌کنند و راجع به نماز و قرآن و مسائل دینی سؤال می‌کنند و دوست دارند بیشتر با قرآن مأنوس شوند و

و تاسوعا است. این روزها در نزد ترکمنها به استناد احادیث و روایات از احترام و جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. ترکمن‌ها با الهام از قرآن کریم که فرمود: «وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ» (ابراهیم، ۵)؛ «روزهای خدا را به یاد آورید، همانا در آن برای اهل صبور و شکور نشانه‌هایی است»، برای آن حرمت خاصی قائلند.

در روز عاشورا صدقه دادن به فقرا و دستگیری از تهیدستان و بینوایان و تلافی کردن به یتیمان و سلام دادن به هم‌نوعان و ارشاد و راهنمایی و هدایت انسانها به صراط مستقیم و خشم خود را خوردن، پاداش و ثواب زیادی به همراه داشته و خداوند نیز برای این امور حسنه در روز قیامت درجات و منزلت والایی در نظر گرفته است. در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است که یک بار غسل کردن در این روز موجب مصون ماندن انسان از درد چشم در دنیا و دو بار غسل کردن موجب بخشوده شدن تمامی گناهان می‌گردد (ترمذی، ۱۹۹۸م، ج ۲، ص ۱۲۰).

نمازگزاران و روزه‌داران/ محمد امتینه یا شهر رمضان (سلام بر امت محمد(ص)).
 رمضان آیلاری گلرده گچر (سرانجام ماه رمضان پایان خواهد یافت)/ آیینگ اون دوردینه یالقمینن ثچر (در شب چهاردهم همه جا روشن خواهد شد)

آطینی ایر لاپ میناردا قاچار (و سوار بر اسب راهوار خواهد تاخت)/ محمد امتینه یا شهر رمضان (سلام بر امت محمد(ص)).
 روزه توتمایانی نه ایلایار لار (با روزه‌واران چه خواهند کرد؟)/ تاموغ نینگ اورتائیند اباعلا یار لار (آنان را در آتش جهنم گرفتار خواهند کرد) یوزینه قارا چکیب دااعلا یار لار (مهر سیاهی و سیاهکاری بر چهره‌شان خواهند زد)/ محمد امتینه یا شهر رمضان (سلام بر امت محمد(ص)).

■ احترام به روز عاشورا در میان ترکمن‌ها

یکی از روزهای به یاد ماندنی و با فضیلت و کرامت، ایام محرم و خصوصاً روزهای عاشورا

و کمک به مستمندان و شاکر نعمتها است. ترکمنها در شب چهاردهم ماه مبارک رمضان مراسمی تحت عنوان «یا رمضان» دارند که به شکرانه نیمه شدن این ماه و نعمتی که از آن برخوردار بوده‌اند، برگزار می‌کنند، بدین ترتیب که بعد از نماز عشاء و تراویح گروهی از جوانان و نوجوانان به رهبری پیش‌نماز مسجد بر در خانه‌ها می‌روند و رهبر این گروه اشعاری را در ستایش این ماه می‌خواند و دیگران «الله» می‌گویند. صاحب خانه نیز مبلغی پول یا شیرینی می‌دهد که آخر سر بین رهبران گروه این مراسم تقسیم می‌شود. پیام کلی «یا رمضان» این است که ماه نیمه شد، همت کنید برای نیمه دیگر.

ابیات ذیل از اشعار مربوط به «یا رمضان» است که رهبر گروه می‌خواند و دیگران نیز در پایان هر بخش، «الله» می‌گویند:

السلام علیک یاتان کیشی لر (سلام بر کسانی که در حال استراحت هستند)/ کرفیگینی کرفیگه غاتان کیشی لر (و مژه بر مژه نهاده‌اند) نماز اوقیب روزه توتان کیشی لر (سلام بر

■ برگزاری مراسم نماز و دعا در روز عاشورا

ترکمن ها به استناد حدیثی از رسول اکرم (ص) در روز عاشورا در منازل و یا مساجد محل نمازهای نافله می خوانند و ثواب آن را به روح پاک امام حسین (ع) و یاران وی هدیه می کنند و در روز قیامت از آن بزرگوار و امام همام طلب شفاعت و امید وساطت دارند. نماز روز عاشورا چهار رکعت است که در هر رکعت قرائت سوره حمد و در روایتی ۱۱ مرتبه و در روایتی دیگر ۵۰ مرتبه سوره اخلاص خوانده می شود و برای ادا کنندگان این روز بشارت بخشایش گناهان ۵۰ سال از عمر گذشته و ۵۰ سال از عمر آینده داده شده است.

منابع:

۱. قرآن کریم.
۲. ابن بطوطه، محمد بن عبدالله، رحلة ابن بطوطه المسماة تحفة النظار فی غرائب الامصار و عجائب الأسفار، دارالشرق العربی، بی تا.
۳. ابن فضلان، احمد، رحلة ابن فضلان الی بلاد الترك و الروس و الضغالبه، ابوظبی، دارالسویدی، چاپ اول، ۲۰۰۳م.
۴. ترمذی، ابوعیسی، سنن ترمذی، تحقیق: بشار عواد معروف، بیروت، دارالغرب الاسلامی، ۱۹۹۸م.
۵. صفایی، یوسف، «مقالات فرهنگی، مطالبی کلی درباره ترکمنها»، به نقل از پایان نامه کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی، انتشارات هفته نامه صحراء، ۱۳۸۶ش.
۶. فیروزآبادی، مجدالدین، قاموس المحيط، تحقیق: محمد نعیم عرقسوسی، بیروت، مؤسسة الرسالة، چاپ هشتم، ۱۴۲۶ق / ۲۰۰۵م.
۷. گلی، امین الله، تاریخ سیاسی و اجتماعی ترکمنها، چاپخانه مهارت، ۱۳۶۶ش.
۸. محمودی نژاد، بررسی نوع مسکن ترکمنها، ۱۳۹۱ش.
۹. مقدسی بشاری، محمد بن احمد، احسن التقاسیم فی معرفة الأقالیم، قاهره، مکتبه مدبولی، چاپ سوم، ۱۴۱۱ق / ۱۹۹۱م.

اسلام و قرآن نه تنها به حب و ولایت رسول الله (ص) که به عشق و ارادت و محبت و مودت اهل بیت و خاندان و خویشاوندان آن حضرت تأکید و توصیه کرده است. خداوند می فرماید:

«قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ» (شورا، ۲۳)؛ «بگو در ازای رسالت خود

